

15 De Lemselermaten

Roelof de Wit (1947).

Nergens in het schone Twente komt de innige samenhang tussen natuur en cultuur van dit harmonisch gegroeide landschap beter tot uiting dan in de half-wilde hooilanden die we op enkele plekken nog langs de beken en riviertjes vinden. Daar is het immers dat de mens zich bescheiden in de natuur mengt door ieder jaar het gewas af te maaien, doch verder de natuur zijn gang te laten gaan. Deze houding past echter niet meer in onze nuchtere tijd en zo zijn dan ook bijna al onze 'maten' of 'meden' verdwenen om plaats te maken voor al dan niet vruchtbare weiden. Van één der laatste kostbare resten uit een vervlogen tijdperk zal dit artikel tje verhalen, als een bescheiden verontschuldiging voor zijn voortbestaan tot nog toe en een bede om bescherming tevens.....

De Lemselermaten is een vrij uitgestrekt complex van stukjes hooiland, struikgewas en moerasbos, gelegen vlak ten zuiden van de Weerseler beek en ongeveer 1 km ten oosten van de straatweg Weerselo-Oldenzaal. Het complex is onoverzichtelijk en veelvormig; deze indruk krijg je meteen al als je - zoals wij meestal deden - even ten zuiden van de beek er in doordringt. Aanvankelijk loop je op een smal paadje door een droog elzenbos, dan baan je je een weg door een vrij droog rietveld en plotseling sta je voor het eerste stuk grasland, dat er meteen veelbelovend uitziet. Overal steken rose bloemtrossen boven de vegetatie uit en een vluchtige blik leert ons, dat we hier de muggenorchis voor ons hebben, een prachtige, doch helaas zeldzame inlandse orchidee. En daar... kijk, daar staat een moeraswespenorchis, en daar wéér - nee, werkelijk overal! En is dat niet een andere soort, die bleke tros, die ginds bij de struiken staat? Inderdaad, het is de gevlekte orchis, ons welbekend van de vochtige heidevelden. Maar dáár staat toch beslist de vleeskleurige orchis, kijk maar, die teruggeslagen onderlip is weer heel duidelijk! En zou dat niet het gewone handekenskruid zijn?

Ach, zo ging het met iedereen die voor het eerst dit orchideeënparadijs

bezoekt; je raakt eenvoudig niet uitgekeken op die wonderlijke vormenrijkdom van de orchideeënfamilie. Wie had ooit gedacht, hier in dit verloren uithoekje zo'n rijkdom aan te treffen?

Maar nog nieuwe verrassingen wachten ons. Hoor maar, daar roept al iemand dat hij *parnassia* gevonden heeft, grote witte bloemen met een typische bestuivingsinrichting, die Thijsse ons in zijn boekjes zo mooi beschreef. En zie, daar is nog een grote zeldzaamheid: het vleesetende plantje *vetblad*, dat door de ontginning van de vochtige heidevelden en onbemeste hooilanden helaas zijn typische standplaats kwijt raakt..... De grote botanische waarde van dit gebied komt echter pas goed tot uiting als we er plantensociologische opnamen gaan maken. Dan komt ook die lastige groep van grasachtige planten pas tot zijn recht: bij het maken van een sociologische opname moet immers alles gedetermineerd worden wat er groeit, dus ook de lastige families als de grassen en de cypergrassen. Tot de laatste familie behoort het geslacht der zeggen en enige soorten hieruit zijn het, die in hoge mate het karakter van het blauwgrasland bepalen. Deze typische naam dankt de vegetatie aan het blauwgroene gras *pijpestrootje*, en aan sommige dominant voorkomende zeggesoorten als de blauwe zegge en, vooral hier, de blonde zegge. Deze laatste soort is in meer dan één opzicht belangrijk: niet alleen dat hij hier ten dele aspectbepalend is, maar bovendien is hij kenmerkend voor de plantengemeenschap waarmee we hier kennis maken. Want al heet deze associatie nu officieel *pijpestrootjesgemeenschap*, dan betekent dat nog niet dat *pijpestrootje* tot de kensoorten gerekend moet worden. Nee, dat zijn hier vooral blonde zegge, vlozegge en *vetblad*, terwijl *moeraswespenorchis*, *muggenorchis* en *parnassia* dan nog op een ondervorm van deze gemeenschap, oftewel een subassociatie wijzen, die echter nog niet beschreven is. Trouwens, van de systematiek van onze Molinion-begroeiingen, in het algemeen van alle moerasvegetaties, is nog betrekkelijk weinig bekend. Zo zou men er toch gauw toe moeten komen uit de buitengewoon fraaie soortenkombinatie te veronderstellen, dat het Molinietum (*Molinia* = *pijpestootje*. Deze associatie is beschreven als *Cirsieto-Molinietum*, het atlantische blauwgrasland; wij zullen echter korthedshalve van Molinietum spreken.) hier volkomen 'zuiver', dus als 'ideaal-begroeiing', voor ons zou liggen. Dat is echter niet helemaal het geval; in dezelfde opnamen is één enkele soort als de ronde zegge al voldoende om ingewijden duidelijk te maken dat we hier met een zeer vochtige vorm van het Molinietum te doen hebben. De genoemde soort is namelijk veel meer kenmerkend voor

het *Caricion curte-nigrae*, oftewel het verbond van kleine zeggen, waar-
toe de natte verlandingsstadia van niet voedselrijk tot beslist voedsel-
arm milieu gerekend moeten worden. Ook soorten als holpijp, wateraardbei,
lidrus en waterrus, alle in de mooiste Molinietum-opname aanwezig, wijzen
in die richting. Uit waarnemingen over het gehele terrein krijgen we dan
ook wel de indruk dat het Molinietum hier ontstaat uit begroeiingen van
het verbond van kleine zeggen.

Wanneer we de drie opnamen, die we tijdens het plantensociologenkamp van
het Molinietum hier maakten en die ieder een typisch aspect van het Mo-
linietum vastlegden, in een bepaalde volgorde achter elkaar plaatsen,
kunnen we een indruk krijgen van de successie, waarbij de vegetatie geleid-
delijk minder nat wordt, de soorten uit het verbond van kleine zeggen in
belangrijkheid achteruitgaan en de typische Molinietum-soorten juist toe-
nemen. Een dergelijke plaatsing van de gemaakte opnamen werkt sterk sug-
gestief; nooit mogen we echter vergeten dat deze successie momenteel nog
hypothetisch is en alleen dan exact nagegaan kan worden, als we in de
loop van bv. 20 jaar de veranderingen nauwkeurig aantekenen. In Zwitser-
land heeft men met deze methode van 'permanente proefvlakten' reeds zeer
goede resultaten bereikt en dit moet dan ook als een reden te meer ge-
zien worden, om deze terreinen te behouden. Pas als vaststaat dat zo'n
gebied veilig gesteld is, heeft het zin om een dergelijk successie-onder-
zoek te gaan beginnen; in niet-veilig-gestelde terreinen is de kans op
een ontijdige ontginning in ons land nu eenmaal te groot.....

Tijdens het plantensociologen-kamp werd het hele gebied eens goed door-
kruist, waarbij we ook op enkele zeer vochtige plekken stootten. Zo trof-
fen we in het zuidelijke deel vegetaties aan, waar o.a. grote lisdodde in
voorkwam en op enkele gedeelten ook veel moerasspirea. Vlak daarbij beke-
ken we nog enkele stukjes heide, waar vooral dopheide domineerde. In een
karrespoor vonden we daar een grappige begroeiing van kleine plantjes
(dwergrus, moeraswolfsklauw) en heel fijne levermosjes (*Gymnocolea infla-
ta*, *Scapania nemorosa* en *Cephaloziella*).

De mooiste vondst van die dag was echter wel de *sturmia*, een tot nu toe
hier niet gesignaleerde orchideeënsoort, die we na lang zoeken in een
verlandend plasje met waterdrieblad en holpijp aantreffen! Ook hier stond
weer veel ronde zegge en zeker hadden we dan ook te maken met een be-
groeiing uit het verbond van kleine zeggen. Juist omdat we dat direct al
zagen gingen we naar *sturmia* zoeken! Elders in ons land vertoont *sturmia*
in veengebieden een uitgesproken voorkeur voor het verbond van kleine

zeggen, dus was er wel enige reden om aan te nemen, dat dit hier ook het geval zou zijn. Tevens drong bij het aanschouwen van dit soppige waterdriebladveld zich de vraag aan ons op, of dit nu op den duur ook in Molinietum zal overgaan. Nu, de tijd zal het leren, tenminste, als er niet ontijdig een weiland met prikkeldraad van gemaakt wordt.....

Waar we in het voorafgaande reeds gezien hebben dat het Molinietum hier vermoedelijk uit begroeiingen van het verbond van kleine zeggen ontsaat, zo zullen we ons toch ook nog moeten afvragen, wat er in de successie op het Molinietum volgt. Het Molinietum zelf is slechts één schakel in de keten van de verlandingsstadia, die uit open water uiteindelijk moerasbos doet ontstaan! En hierbij is het op-één-na de laatste schakel, met andere woorden, als de mens niet tussenbeide komt, gaat het Molinietum door struikopslag te gronde. Dit kunnen we hier - en ik mag wel zeggen: helaas! - inderdaad overal zien, zodat het grootste deel van de Lemselermaten thans bestaat uit moerasstruweel van elzen, vuilboom, berken en wilgen, terwijl de stukken Molinietum hier mozaieksgewijze tussen liggen. Het schijnt wel, of de oorspronkelijke functie van deze 'maten', nl. om te dienen als hooiland, niet meer lonend is en het maaien daarom maar achterwege gelaten wordt. Deze ontwikkeling wordt door ons met ongerustheid gadeslagen en mocht het gebied dan ook ooit nog veilig gesteld worden, dan zal de oude bedrijfsvorm onmiddellijk weer in ere hersteld moeten worden. Het is immers veel belangrijker het schitterende Molinietum te behouden dan er een botanisch oninteressant en bovendien in hoge mate ondoordringbaar moerasstruweel voor in de plaats te krijgen!

Wel zijn belangrijk de wat oudere moerasbossen, die hier vooral langs de Weerseler beek fraai ontwikkeld zijn en sterk onder invloed staan van het voortdurend voedselrijk water aanvoerende beekje. Op dergelijke plekken kunnen mooie elzenbossen met de typische soortencombinatie van zwarte aalbes, hop en uitgestrekte zegge tot ontwikkeling komen; een dergelijk bos treffen we trouwens ook helemaal in het zuidelijk deel van het terrein, vlak naast het reeds vermelde moeraspirea-veld aan. We maakten er daar een fraaie opname van.

Het is en blijft echter het Molinietum, dat de Lemselermaten, zowel plantensociologisch als floristisch gezien, tot een botanisch natuurmonumentje van de eerste rang stempelt. Zeldzaam, véél te zeldzaam, zijn in ons land deze 'blauwgraslanden' geworden. Laten we zorgen dat de weinige, ons nog restende stukjes ook voor het nageslacht behouden blijven!